

Косьмій Михайло Михайлович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри архітектури та містобудування
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ВПЛИВ МОРАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ НА РЕГУЛЮВАННЯ СУЧАСНИХ МІСТОБУДІВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У статті здійснюється теоретико-правовий аналіз права і моралі як соціальних регуляторів сучасних містобудівних відносин. Основна увага акцентується на впливі моралі на норми містобудівного законодавства та трансформація цього впливу на свідомість людини, формування її суспільної поведінки. Здійснюється авторський підхід до розкриття рівнів взаємодії права та моралі та їхнього відображення в положеннях чинного містобудівного законодавства. Піддається аналізу категорія справедливості, як норма, що формується у свідомості законодавця та відображається у нормах чинного права.

Ключові слова: право, мораль, моральні цінності, містобудівне законодавство, земельні ресурси, справедливість, планування і забудова території.

Постановка проблеми. У вітчизняній правовій науці, проблемам взаємодії права та моралі, релігії і права, держави і церкви, приділяється чимраз більше уваги, оскільки їх практичне застосування є ключовим для процесу подальшого розвитку суспільства. Дослідження християнських засад є визначальним в умовах розгортання кризових явищ у політичному та суспільному житті. Правові категорії, засновані на християнському світогляді, у наш час виступають як історично виправдані цінності, успадковані протягом тисячоліть. Через такі особливості стає ще більш актуальним питання регулятивного впливу права та моралі на сучасне українське суспільство. Закономірно, що сфера впливу моральних норм на правові, визначається не лише в межах регулювання суспільних відносин, а й практичними сферами, що забезпечують побут та духовну культуру.

Наукова актуальність нашого дослідження зумовлена насамперед необхідністю формулювання цілісної наукової концепції морально-правових норм, як ключових категорій християнського світогляду та визначення ступеня їх впливу на суспільні відносини в Україні, зокрема на сферу містобудівного законодавства, основним завданням якого є забезпечення комфортних умов саме для людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема визначення впливу моралі на містобудівне законодавство є новою для вітчизняної науки. Історично сформувався чіткий підхід до традиційного розгляду права і моралі як об'єктів філософського дослідження, інтерес до яких супроводжується як оцінкою їх регуляторної ролі в суспільстві, так і відзначається постійним набуттям нового знання, про що свідчить наукова спадщина від античності до сучасності. Натомість містобудівне законодавство розглядалося, як складова земельних відносин, що було покликане займатися благоустроєм.

Дослідження права та моралі у філософському аспекті, започаткували Платон, Арістотель, П. Гольбах, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббс, І. Кант, Г. Сковорода, Г. Гегель, К. Маркс, М. Драгоманов, І. Франко.

В Україні дослідженням проблеми взаємозв'язку права і моралі займаються О. І. Абрамов, І. А. Гетьман-П'ятковська, М. В. Костицький, Б. Г. Капустін, М. О. Капустіна, О. С. Кравцов, І. М. Луцький, В. М. Розіна, П. М. Рабінович, С. П. Рабінович, О. Ф. Скаун, М. В. Цвік та ін. У цьому контексті варто відзначити науковий доробок І. М. Луцького, який у ряді праць та монографічних досліджень, аргументував доцільність вивчення християнських категорій моралі та етики у контексті аналізу змісту права та їх впливу на процес вітчизняного державотворення [6; 7].

Що стосується вітчизняних досліджень у сфері містобудівного законодавства та містобудівної діяльності, вартими уваги є праці Т. В. Криштопа, А. І. Ріпенка, Є. О. Юрченка та ін.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є аналіз регулятивного впливу права та моралі на розвиток сучасного містобудівного законодавства в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яке суспільство характеризується певною мірою організованості та впорядкованості. Це викликано необхідністю узгодження потреб, інтересів як окремої людини, так і співтовариства людей. Протягом тривалої історії свого розвитку людство напрацьовувало і використовувало різноманітні системи способів і засобів регулювання поведінки людей [8, с. 256].

З переходом від первісного суспільства до цивілізації, до державно-організованого суспільства, важливе місце у системі соціального регулювання здобуло правове та моральне регулювання. Процес цивілізаційної організації, серед всіх інших особливостей, характерною рисою має явище урбанізації. Створення та розвиток міст є ключем до розвитку суспільства і формою задоволення окремих видів матеріальних благ.

Правове регулювання – це дія права на суспільні відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права. В умовах формування в Україні основ правової держави, роль і значення правового регулювання містобудівного законодавства набуває особливої актуальності.

В контексті нашого дослідження варто звернути увагу на ряд спільних рис у процесі регулювання законодавства у сфері містобудування та суспільних відносин. Прийнято вважати, що правове регулювання не застосовується до тих сфер суспільного буття, які не піддаються зовнішньому контролю. Право не здатне (і не повинне) спеціально визначати думки людини, її внутрішню позицію з будь-яких питань. Але в той же час правове регулювання тісно пов'язане з державою. Саме держава в особі її уповноважених органів відповідно до закономірностей розвитку і потреб суспільного життя встановлює загальні засади (принципи, цілі, завдання, межі) та розробляє основні засоби правового регулювання. Містобудівне законодавство можна віднести саме до такої категорії права. Причиною цього є те, що з одного боку, основним завданням даної галузі права є забезпечення комфорту громадян, а з другого боку, бажання самих людей, не є визначальним для основних містобудівних норм. Свідомість людини схильна до формування власної уяви про комфорт, комфорт суспільства розуміється кожним членом цього суспільства по іншому.

Підтвердженням є також і те, що правове регулювання має цілеспрямований характер – спрямоване на задоволення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права, і в той же час не придатне для визначення характеру особистих стосунків людей, таких як кохання, дружба, взаємоповага тощо [8, с. 256].

Механізм правового регулювання складає система різних за своєю природою і функціями правових засобів, що дозволяє досягати його цілей. Це вже формальна ознака, яка свідчить про те, що названий механізм є комплексом правових елементів, з одного боку, різних за своєю природою і функціями, а з другого все ж таки взаємопов'язаних загальною метою в єдину систему. Цей механізм показує, як працює та чи інша ланка при досягненні його цілей дозволяє виділити основні, ключові, опорні юридичні інструменти, які займають відповідне ієрархічне становище серед усіх інших [9, с. 150].

Регулююча функція права пов'язана з двома притаманними їй критеріями, а саме: державною значущістю відповідних відносин та можливістю їх проконтролювати. У сфері містобудівного законодавства така регулююча функція на жаль відсутня. Варто погодитися з твердженням А. Ріпенка, що взаємопроникнення містобудівних та земельних відносин не знаходить адекватного виразу в їх правовому та інституційному забезпеченні [11].

За межами правового регулювання залишаються відносно невеликі сфери соціальних відносин, регуляторами яких у чистому вигляді є мораль та інші неправові соціальні норми, що є однією з істотних рис правового суспільства і державності. Контроль за стосунками між людьми можливий тільки тоді, коли вони мають зовнішні параметри, тобто виходять за межі особистих стосунків і пов'язані з настанням суспільно значущих наслідків.

Людина у правових відносинах виступає, перш за все, як член суспільства і громадянин держави. Тому норми права є деперсоніфікованими, формально однаковими і обов'язковими для всіх, кого вони стосуються. Норми права окреслюють свободу зовнішньої поведінки людей, залишаючись у більшості випадків формально нейтральними до її внутрішніх мотивів [4, с. 129].

Правова вимога зміцнення законності та правопорядку водночас є й важливою вимогою моралі, яка характеризує моральну структуру особи, її чесність, совість, обов'язок. Тому законність може виступати і як один із моральних критеріїв поцінування поведінки особи та інших суб'єктів – адже в умовах беззаконня годі й казати про мораль.

З моральної точки зору, містобудівне законодавство, своїм основним недоліком має неврегульованість сфер впливу на державному, регіональному та місцевому рівні. Власне брак законодавчого забезпечення у сфері містобудування, зумовлює прийняття основного масиву рішень саме на місцевому рівні, що в морально-правовому аспекті не є стимулом для розвитку суспільних відносин та забезпечення прав громадян. Такий підхід, є насамперед, джерелом до розвитку корупції та зловживань з боку місцевих чиновників, які володіють значними правами у сфері містобудівного законотворення.

Загалом, правове регулювання обумовлено деякими об'єктивними та суб'єктивними чинниками, до яких можна віднести:

- рівень економічного розвитку суспільства;
- його соціальну структуру;
- рівень зрілості, стійкості суспільних відносин;
- рівень правової культури громадян і посадових осіб;
- рівень визначеності предмета, засобів і методів правового регулювання [5, с. 217].

У вітчизняних реаліях, наведені критерії тільки формуються, а тому рівень їхньої практичної реалізації вимагає чіткого і структурованого підходу, насамперед у процесі правотворення в містобудівній сфері. Особливе місце в процесі право творення слід приділити категорії моралі, що є невід'ємною стороною духовного життя людей. Моральні норми формуються в процесі утвердження, розвитку моральних поглядів,

являються в цілому, їх нормативним вираженням. Моральні норми діють через оцінку вчинків людей, через механізм суспільної думки [1, с. 135].

Право і мораль єдині за своєю природою, походженням, призначенням, але не тотожні між собою. Вони відрізняються способом регулювання суспільних відносин та обсягом регулятивної діяльності. Право регулює не всі суспільні відносини, мораль охоплює всі [10, с. 63].

Норми моралі виконуються людьми, виходячи з їх внутрішнього переконання, громадської думки, що, однак, не означає, ніби мораль менш захищена, ніж право, з точки зору механізму її забезпечення, який у кінцевому рахунку є досить ефективним. Виконання норм права забезпечується гранично визначеним і гарантованим механізмом застосування різних форм державного впливу аж до державного примусу [4, с. 130]. Моральні норми й цінності регулюють поведінку людини не в окремії, а у всіх сферах суспільного життя.

Норми моралі мають загальний характер, поширюються на всіх людей і забезпечують стабільність або зміну підвалин суспільного життя, форм взаємин між людьми.

У моральному регулюванні особливу роль відіграє свідомість. Якщо у сферах політичного і правового життя першочергове значення надається конкретній дії, санкціям за порушення існуючих норм, законів, то у сфері моральній пріоритетною є оцінка. Містобудівне законодавство та його практичне застосування повинно бути сформоване та оцінене завдяки саме суспільству, яке буде керуватися при цьому нормами моралі.

Кожен знає зі свого власного досвіду знає, що людина має два внутрішні механізми, призначені для стримування особистості від порушення моральних законів. У разі їх порушення, ці механізми слугують внутрішнім голосом, який говорить про неправильність нашої поведінки. Один з них сумління, або совість, другий – почуття сорому. Цілком очевидно, що люди не придумали їх самі, оскільки обидва вони завдають чимало клопоту та занепокоєння, докучаючи деяким людям настільки, що ті намагаються їх ігнорувати чи заглушати. У контексті містобудівного законодавства, можна розраховувати, що такими внутрішніми механізмами керувався насамперед законотворець. Однак, совість, сумління та почуття є особистими і не завжди відображають загальноприйняті моральні норми.

У цьому контексті, варто погодитися з твердженням І. М. Луцького, що мораль більше вимоглива до поведінки індивіда, оскільки вимірює її вчинки категорією совісті, велить дотримувати не тільки закон, але й обов'язок, внутрішні спонукання, зважати на думку суспільства [6, с. 22]. Власне саме такий вплив і характеризує рівень розвитку суспільства і відносин у ньому, які з дотриманням моралі, формулюють совість цілого суспільства, як основного критерію забезпечення особистих свобод кожного громадянина.

Другий механізм – це почуття сорому, котре, як і сумління, застерігає нас від ганьби, що загрожує нам у тому разі, якщо наша поведінка не відповідає моральним принципам. І якщо ми все ж відважуємося на поганий вчинок і про нього стає відомо, то реагуємо не тільки емоційно, а й фізично – червоніючи перед свідками. Більше того, навіть якщо «таємне не стає явним», це внутрішнє почуття змушує нас соромитися самих себе.

Обидва ці механізми стоять на варті загального морального закону. Проте, якщо вони часто зазнають грубого насильства, то їх дія може припинитися [3, с. 268].

Ключовими категоріями моральної свідомості, полюсами морального життя, моральної оцінки поведінки людини є поняття «добро» і «зло».

Уявлення про них історично змінювалися. Це пояснюється різним характером взаємин між людьми упродовж розвитку людського суспільства та культури.

Незважаючи на різноманіття конкретно-історичних інтерпретацій природи добра і зла, добро можна в цілому визначити як нормативно-оціночне поняття моральної свідомості, що у максимально узагальненій формі фіксує уявлення про морально-позитивне благо і необхідне для людського існування.

Зло тлумачиться як протилежне за своїм змістом добру, тобто як варте осуду, морально негативне у мотивах, цілях і вчинках, у житті суспільства [2, с. 156].

Особливістю регулятивної функції моралі, на відміну від регулятивної діяльності права, є те, що мораль для виконання свого регулятивного призначення поділяє усі навколишні соціальні явища, дії та поступки людей на «добро» і «зло», даючи можливість людині (завдяки її свідомості) орієнтуватися у своїх чинниках на «добро». Відхилення від вимог доброї поведінки є антиморальною дією, криє в собі зло для людей, для свого суспільного середовища [10, с. 63].

Висновки. Таким чином, вирішення будь-якої проблеми чи питання залежить виключно від самої людини, ким би вона не була – чи високопоставленою особою, чи простим громадянином.

Правове регулювання поширюється не на всі суспільні відносини, в тому числі і на сферу містобудівного законодавства. Право не здатне підкорити своїм вимогам окремі види соціальних відносин людей, натомість мораль, забезпечує індивідуальний підхід до кожної правової норми.

Визначення впливу моральних норм на сферу містобудування зумовлюється тим, що містобудівна сфера пов'язана насамперед із землекористуванням, а земля, є основним благом і власністю людини, особливо українця. Загалом, нормативна особливість моралі полягає в тому, що вона охоплює своїми нормативними вимогами всю сферу суспільних відносин людей, незалежно від того, регулюються вони іншими соціальними нормами (в тому числі і правом) чи ні.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – М.: Издательство БЕК, 1995. – 230 с.
2. Вілков В. Ю. Людина і світ: навчальний посібник / В. Ю. Вілков, О. І. Салтовський. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
3. Гудінг Д. Людина та її світогляд: для чого ми живемо, і яке наше місце у світі / Д. Гудінг, Дж. Леннокс / перекл. з рос. зі звіркою з англ. оригіналом під заг. ред. М. А. Жукалюка. – Львів: МБФ, 2008. – Т. 1. – 416 с.
4. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В. О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 224 с.
5. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенкота ін.; за ред. В. В. Копейчикова. – Стер. вид. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.
6. Луцький І. М. Взаємодія релігійних, моральних та правових норм у механізмі правового регулювання суспільних відносин / І. М. Луцький // Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2012. – Вип. 6. – С. 18-23.

7. Луцький І. М. Втілення морально-етичних і релігійних норм у засадничих положеннях Конституції України / І. М. Луцький // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2012. – Вип. 6. – С. 17-22.
8. Осауленко О. І. Загальна теорія держави і права: навчальний посібник / О. І. Осауленко. – К.: Істина, 2007. – 336 с.
9. Пендюра М. М. Теорія держави і права: посібник для підготовки до іспитів / М. М. Пендюра. – К.: ТЕКСТ, 2008. – 192 с.
10. Правознавство / за ред. М. Настюка. – 2-ге вид. – Львів: Світ, 1995. – 272 с.
11. Ріпенко А. І. Регулювання земельних відносин у містобудівному законодавстві: тенденції та перспективи / А. І. Ріпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.academia.edu/10437894/Регулювання_земельних_відносин_у_містобудівному_законодавстві.

Косьмий М. М. Влияние морально-правовых норм на регулирование современных градостроительных отношений в Украине

В статье осуществляется теоретико-правовой анализ права и морали как социальных регуляторов современных градостроительных отношений. Основное внимание акцентируется на воздействии морали на нормы градостроительного законодательства и трансформация этого влияния на сознание человека, формирования его общественного поведения. Осуществляется авторский подход к раскрытию уровней взаимодействия права и морали и их отражение в положениях действующего градостроительного законодательства. Поддается анализу категория справедливости, как норма, формирующаяся в сознании законодателя и отражается в нормах действующего права.

Ключевые слова: право, мораль, нравственные ценности, градостроительное законодательство, земельные ресурсы, справедливость, планировка и застройка территорий.

Kosmiy M. M. Influence of moral and legal norms to regulate modern urban development relations in Ukraine

The article comprises a theoretical and legal analysis of the law and morality as social regulators of modern urban development relations. The main attention is focused on the impact of moral norms on town planning legislation and the transformation of this impact on human consciousness, the formation of his social behavior. Carried out the author's approach to the disclosure of levels of interaction of law and morality and their reflection in the provisions of the existing town planning legislation. Amenable to analysis category of justice, as the norm, formed in the minds of the legislator is reflected in the rules of law in force.

Key words: law, morality, moral values, urban planning legislation, land, justice, planning and development of territories.

